

Kirke og misjon i Rhodesia/Zimbabwe

AV PER HASSING

I begynnelsen av forrige århundre var de landområdene som siden ble til Rhodesia/Zimbabwe befolket av shonafolket som bestod av en rekke stammer løselig beslektet og som talte gjensidig forståelige dialekter. De drev med jordbruk og fedrift og var stort sett fredelige folk selv om stammefeider ikke var ukjente. Omkring 1840 ble disse stammene overrasket av ndebelefolket (også kalt Matabelefolket) under ledelse av høvdingen Mzilikazi. De var av Zulu herkomst, et typisk krigerfolk med en militær økonomi. Mzilikazi utså seg den nordvestlige delen av landet som sitt. Som de sa det, de ba karangane om å stå opp slik at de kunne få sitte. I en mannsalder drev ndebelefolket med å undertrykke sine nabostammer, tok krigsfanger og kveg og betraktet shonafolket som «sine hunder» som de kunne gjøre med som de ville. De var derfor fryktet av sine naboer som skjulte seg når ndebelehæren var på marsj. I 1868 døde Mzilikazi og i 1870 ble hans sønn Lobengula hersker.

Robert Moffat, pioneren fra Londoner Misjonsselskapet var Mzilikazis venn. Moffat kom til Sør-Afrika i 1816 og hadde besøkt Mzilikazi flere ganger. Etter at David Livingstone hadde krysset Afrika til fots, hadde Londonermisjonen bestemt seg for å åpne nye felt i Afrikas indre. Et av disse skulle være hos ndebelefolket. Så i 1859 kom de første misjonærene til landet og ble av Mzilikazi tildelt Inyati, sirka seks norske mil fra Mzilikazis hovedkvarter i Bulawayo. I 1868 fikk de tildelt stasjonen Hope Fountain av Lobengula. Den lå bare 17 kilometer fra Bulawayo.

Etterhvert fikk andre hvite komme inn i landet for å drive handel, skyte elefanter, lete etter gull og drive geografisk forskning. Da gull ble funnet på Witwatersrand i Sør-Afrika, begynte gulljakten for alvor lenger nord. Av de mange som søkte Lobengula om lov til å grave etter gull var en gruppe under ledelse av Charles D. Rudd. I

1888 fikk denne gruppen konsesjon på å lete etter og utvinne gull i hele det området som Lobengula betraktet som sitt. Bak Rudd stod Cecil John Rhodes, millionæren fra Kimberley og medlem av parlamentet i Kappkolonien. Han organiserte det Britisk Sørafrikanske Kompani som i 1889 fikk et *charter*, et myndighetsbrev, fra dronning Viktoria av England.

Fra nå av dirigerte Rhodes begivenhetenes gang fra Sør Afrika. En halvt militær kolonne marsjerte inn i Mashonaland og grunnla Salisbury i 1890. Etterhvert som det kom fler og fler hvite til landet ble det klart at det ikke kunne være to herrer i landet, Lobengula og Kompaniet. I 1893 ble det så krig mot Lobengula som døde idet han flyktet fra Kompaniets styrker. Fra nå av var både Mashonaland og Matabeleland i Kompaniets hender. Men det var nærmest utenkelig at et stolt krigerfolk som ndebelerne skulle gi seg så fort, og i 1896 gjorde de opprør. Shonastammene hadde til å begynne med sett på de hvite som befriere fra ndebelefolket, men i 1896 gjorde de også opprør. Ndebelefolket gav seg forholdsvis fort på grunn av Cecil Rhodes diplomatiske evner, men shonastammene holdt på til slutten av 1897. Oppstanden brakte Kompaniet på randen av økonomisk ruin og hele foretagendet var nær på strandet.

Fra 1903 var det ro praktisk talt over alt i landet, som nå var et britisk protektorat styrt av Kompaniet som fra et kommersielt synspunkt så på landet som sin eiendom. Men de handelsmessige interesser kunne aldri dominere helt på grunn av nybyggernes egeninteresse, misjonærenes nærvær i større og større antall, av nødvendigheten av å gi livsvilkår til landets befolkning, og den stadige overvåkingen av regjeringen i London. Under omstendighetene ble det en byggende og rolig periode, selv om det aldri ble helt ro om spørsmålet hvordan forholdet til afrikanerne skulle ordnes. Under den Første Verdenskrig ble landets interesser delvis skjøvet til side for Storbritannias globale problemer. I 1923 fikk de 36.000 hvite innbyggerne av landet valget mellom å bli en femte provins av Sør Afrika eller å bli en britisk koloni med internt selvstyre ledet av et parlament på tretti medlemmer valgt av den hvite befolkningen. De valgte det siste. Det politiske og økonomiske grunnlaget som tidligere var lagt, ble nå videre utbygget. Både krakket på verdensmarkedet og den Annen Verdenskrig hadde sterke innvirkninger på landets utvikling, selv om landet ikke ble kampplass. Mange afrikanere kjempet med de britiske styrkene i Nord-Afrika, Italia og i Sørøstasia. Deres erfaringer i fjerne land ble av stor betydning for de-

res senere innstilling, og ble derved momenter til forståelse av både den politiske og kirkelige utvikling i etterkrigstidens Rhodesia/Zimbabwe. Den hvite befolkningen øket fra 60.000 i 1940 til 80.000 i 1946. Den afrikanske befolkningen ble i 1901 anslått til 500.000. I 1923 var den vokset til 900.000 og ble i 1951 regnet til 2.000.000 mennesker.

I 1930 årene undersøkte man mulighetene for en stor, britisk sentralafrikansk statssammenslutning bestående av Sør Rhodesia (nå Zimbabwe), Nord Rhodesia (nå Zambia), og Nyasaland (nå Malawi). Etter storkrigen ble tanken tatt opp igjen og førte i 1953 til dannelsen av Federasjonen Rhodesia og Nyasaland. De økonomiske fordelene ved sammenslutningen var store, men de hvite i Rhodesia/Zimbabwe stod delt. Noen mente at den overveldigende sorte befolkning i nord ville bli en for stor belastning for landet. De sorte i Rhodesia/Zimbabwe håpet at den mer afrikanskvennlige politikken i nord ville øve en velgjørende innflytelse i sør. I begge de nordlige land var befolkningen overveiende imot. Hastings Banda ble aldri trett av å snakke om *the stupid Federation*. Da både Zambia og Malawi fikk sort styre, sprakk federasjonen i 1963, etter knapt ti års tilværelse.

Men i Rhodesia var det merkelige skjedd i 1953 at misjonæren Garfield Todd var blitt statsminister. Han ledet landet i en liberal retning og slagordet var samarbeide, *partnership*. Men da Ghana ble en uavhangig stat i 1957, ble de hvite i Rhodesia reddet, og i 1958 led Todd et fullstendig politisk nederlag. Nå gikk det slag i slag med en stadig mer reaksjonær politikk frem til Ian Smith og uavhengighetserklæringen fra Storbritannia i 1965.

Afrikansk Nasjonalkongress, African National Congress, ledet av Joshua Nkomo og James Chikerema ble organisert i 1957. Deres var en mild form for nasjonalisme, ledet og understøttet av kirkens og skolens menn. De søkte endringer innenfor rammen av det eksisterende politiske system. Men så våknet landet en dag i 1959 og fikk vite at den første unntagelsestilstanden var erklært. I nattens løp var sirka 500 afrikanske nasjonalister arrestert. Jeg var i Umtali den dagen og det var helt merkbart at samfunnet nå ble følelsesmessig delt i to. Tilliten som den dag sprakk mellom hvite og sorte er ennå ikke blitt gjenopprettet. I radioen erklærte landets statsminister, Sir Edgar Whitehead, at de som var arrestert var bare noen få uansvarlige elementer i den afrikanske befolkningen. Men jeg som kjente mange av de arresterte som overlærere, lærere, og søndags-

skolefolk, følte at Whitehead løy og førte sine velgere bak lyset. Tiden som fulgte ble urolig. I 1972 begynte det som utviklet seg til en blodig geriljakrig som ikke ble slutt før i 1980 da Zimbabwe ble uavhengig den 18. april under ledelse av Robert Mugabe.

Kirkelig utvikling

Mzilikazi og Lobengula var misjonærenes venner og de ga dem hele tiden sin beskyttelse. Men ingen ndebele gjorde det som ikke høvdingen gjorde først. Og ingen av høvdingene gjorde antydning til å bli kristne. Dermed var den ingen annen som våget å la seg døpe. Kanskje var de redde for at hvis de tillot sitt folk å la seg døpe, ville de slippe løs krefter som de ikke kunne kontrollere. Men de hindret også misjonærene i å arbeide blant shonafolket. I tretti år var derfor misjonærenes arbeide uten synlige resultater.

Men etter den britiske okkupasjon av landet begynte andre misjonsselskaper å komme. Jesuitene var kommet i 1879, men drog igjen i 1889. Da Rhodes pionerkolonne drog inn i Mashonaland, kom jesuiter og anglikanerne med. Det var i 1890. I 1891 kom den Wesleyanske Metodistkirke fra England, den Reformerte Kirke fra Sørafrikas Kapprovins, Frelsesarmeen og adventistene. I 1893 kom den Kongregasjonalistiske Kirke, *American Board*, fra Ny England, U.S.A. I 1897 kom den sørafrikanske troesmisjon, *South Africa General Mission*, nå kalt *Africa Evangelical Fellowship*. I 1898 kom den Biskoppelige Metodistkirke fra U.S.A., Kristusbrødrene, *Brethren in Christ*, også fra U.S.A. I 1903 kom Svenska Kyrkans Mission og i 1904 den Sørafrikanske Presbyterianske kirke og Kristuskirken fra Ny Zealand. I 1912 kom den Sentralafrikanske Presbyterianske Kirke.

Fra kirkens synspunkt ble forholdene forandret i og med den britiske overtagelse av makten. Nå var de ikke lenger avhengig av noen høvdings beskyttelse og ble med ett slag medlemmer av den privilegerte hvite klasse. Cecil Rhodes hadde gitt misjonene store landarealer for sitt arbeide. I alt ble det 325.730 acres eller over 13 millioner hectar. Det britiske styret skapte fredelige forhold i landet, gjorde handel og import av varer mulig, skapte kommunikasjoner som veier, jernbaner, post, telefon og telegraf. Misjonærene var fri til å reise hvor de ville. De kunne bygge kirker, skoler, sykehus og begynne sosialt arbeide. De kunne begynne å bli kjent med befolkningen, skape tillitsforhold. Dette var naturligvis ikke enkelt da

det f.eks. ikke fantes språklige hjelpemidler. Men man kan fastslå at rent ytre sett gikk utbyggingen av det britiske styre og den kirkelige vekst for seg på samme tid, selv om det ikke må legges for meget i dette faktum.

Andre faktorer spilte også en rolle. De afrikanske stammene ble utsatt for en ytre påvirkning uten sidestykke i deres tidligere historie. De stod overfor en fremmed okkupasjonsmakt som ikke bare var militært overlegen, men var i besittelse av store tekniske, kulturelle og åndelige ressurser. Dette møte med den vesteuropeiske kultur virket på den ene siden nedbrytende på afrikanernes gamle adferdsmønster, lover og skikker, og på den annen side virket meget av det kolonimaktene brakte i sitt kjølvann tiltrekkende og stimulerende på store masser av befolkningen. Det bør heller ikke glemmes at i Rhodesia/Zimbabwe øvet den hvite befolkningen generelt en meget større innflytelse på utviklingen i landet som helhet enn i noe annet afrikansk land med undtagelse av Sør Afrika. Kirkens arbeid høstet både negative og positive resultater av dette konfliktmettede møte mellom to kulturer. Det er et åpent spørsmål om kirken kunne ha nådd de samme resultater hvis ikke kolonistyret hadde skapt de ytre, trygge forhold. Hvis man tar den korte erfaring fra misjonsarbeidet i Afrika i forrige århundre som grunnlag, kan man si at sannsynligheten taler for at kirkens vekst ville ha vært meget mindre om det ikke var blitt en endring i de politiske forhold.

I perioden frem til 1923 hadde kirken i landet befestet seg på de viktigste punktene i landet, lagt grunnen for sitt evangeliske, skolemessige og sosiale arbeide. Den hadde begynt å få forankring i folkets liv, begynt å vinne dets tillit, gehør for sitt budskap og respekt for sitt arbeide. I 1923 var det anslagsvis 40.000 afrikanske kristne i landet. I alt vesentlig var retningslinjene for fremtiden trukket opp.

Det ekumeniske samarbeide begynte i 1903 med dannelsen av *Southern Rhodesia Missionary Conference* som etterhvert inkluderte alle protestantiske misjoner, og i tyve år også katolikkene. Samarbeidet gjaldt først og fremst skolene og forholdet til staten. Viktige diskusjoner ble ført om fordelingen av jorden og om afrikanernes politiske rettigheter. Teologiske spørsmål ble aldri diskutert. Teologi ble sett på som utenfor konferansens kompetanseområde. Derfor ble ikke konferansen av betydning i så måte, og bidrog heller ikke til det religiøse fellesskap misjonærene imellem. Dette kom delvis av anglikatolikkens steile holdning.

En annen svakhet var at konferansen var delt i to, en for misjo-

nærer og en for afrikanere. De to gruppene møttes samtidig og hadde en sesjon sammen. Dog må det sies at dette ikke var et tilsiktet raseskille, men delvis et uttrykk for afrikanernes ønske om å kunne diskutere uten innblanding fra misjonærene, på sitt eget språk, og uten å være belemret med misjonærkonferansens noe stive prosedyre. Men dette var en svakhet allikevel og gjenspeilte de sosiale forhold i landet som helhet.

Etterhvert ble misjonærer som ikke var britiske borgere noe nølende med å uttale seg om sosiale og politiske spørsmål. Det er mulig de brukte sin utlendighet til å unnskyldte sin manglende vilje til å ta stilling til vanskelige spørsmål. Resultatet av dette var dannelsen av *Southern Rhodesia Christian Council* i 1964.

I 1959 ble Epworth Theological College organisert av de to grenene av Metodistkirken, den amerikanske og den engelske. Det skjedde etter mange års debatt. Skolen utviklet seg til en fremragende teologisk institusjon hvor både kongregasjonalister, lutheranere, og prestbyterianere deltok. En tid var også anglikanerne med. Epworth College står idag som et av de fremste symbolene på kristent samarbeide i landet.

Spørsmålet om afrikansk deltagelse i kirkens styre og stell har vært en del av kirkens liv fra dens begynnelse i landet. Tidlig ble afrikanere brukt som lærere og evangelister. Landet er stort sett blitt evangelisert av afrikanske kristne selv. Det de så, hørte, og opplevde vitnet de om. Spørsmålet om ordinasjon kom opp ganske tidlig. Metodistkirkene ordinerte de første prestene før 1920, mens de sørafrikanske reformerte ordinerte de første afrikanere ved slutten av den Annen Verdenskrig. Etter krigen øket farten, og idag er de ledende stillinger i alle kirker i hendene på afrikanerne selv, med noen få unntagelser. Det blir psykologisk umulig at kirkene i Zimbabwe blir ledet av hvite misjonærer, bortsett fra rene unntagelsestilfeller.

Kirken i Rhodesia/Zimbabwe har ikke utmerket seg ved store bidrag til vitenskapelige studier. Det Nye Testamente ble oversatt til ndebele i 1884, shona i 1907, nyika i 1908, ndau og karanga i 1919. Hele bibelen ble oversatt til Union Shona i 1950. Mindre bidrag er blitt ydet til antropologiske studier, men lite til studiet av afrikansk religion. I de siste årene er det lagt frem ikke få studier i sosiologi, historie, de uavhengige kirkers fenomenologi, historie og teologi. Bidrag til diskusjonen om afrikansk teologi er ikke kommet fra Rhodesia/Zimbabwe. Dette til tross for at landet har flere folk med

høy universitetsutdannelse enn de fleste andre land i Afrika.

Kirke og skole.

Kirkens bidrag til afrikanernes systematiske, akademiske utdanning var etter forholdene enorm. Skolen begynte allerede i Mzilikazis tid, men det ble ikke fart i skolearbeidet før etter opprøret hadde lagt seg i 1898. Allerede i 1901 begynte Kompaniet å gi økonomisk støtte til misjonens skoler. Det var tre skoler som tilsammen fikk £ 132. Siden kom det landsbyskoler, sentralskoler, industriskoler, lærerskoler. I 1923 var det samlede antall skoler 1.061 med 69.991 studenter som fikk en samlet statsstøtte av £ 19.491. I 1963 var det 620.824 afrikanere i folkeskolene, 7.020 i de videregående skoler, 2.808 i lærerskoler, 811 i yrkesskoler og 151 ved universitetet, tilsammen 631.614.

I 1903, 1911, 1924 og i 1958 ble det nedsatt statlige undersøkelseskommisjoner som skulle kartlegge afrikanernes livsvilkår og komme med anbefalinger angående administrative og kulturelle tiltak. De to siste kommisjonene ble viet utdannelsen. Misjonærene benyttet anledningen til å uttale seg. Det var de hvite som ikke trodde at det var mulig for afrikanere å nyttiggjøre seg en skoleutdanning, og at det var best å bruke tid og penger på de hvites skoleproblemer, som til å begynne med var enorme. Men misjonærene hevdet uavkortet afrikanernes rett til utdanning, og at de var istand til å lære akkurat som alle andre mennesker. Dog var det visse nyanser i innleggene. Noen katolske misjonærer, f.eks. mente at afrikanerne burde helst få en praktisk opplæring.

Etter den Annen Verdenskrig ble det planlagt et universitet i landet. Da krevde misjonærene at det skulle stå åpent for alle som hadde de nødvendige akademiske kvalifikasjoner, uten hensyn til religion, rase eller kjønn. Slik ble det. Kirkene satte også en god del inn på å sende studenter til utenlandske universiteter og høyskoler. Særlig gjaldt dette de to amerikanske misjonene Metodistkirken og *American Board*. Metodistkirken sendte svært mange fra Rhodesia til Amerika, England, og India til videre utdanning. De aller fleste av disse kom tilbake og gikk inn i både kirkens og skolens arbeide. Dog var det noen som ikke vendte tilbake. Et resultat av denne utvikling var at en tid satt det flere sorte akademikere i interneringsleirene enn det satt akademikere i det hvite parlamentet. Mens biskop Abel Muzorewa var statsminister, satt det flere sorte akede-

mikere i parlamentet enn hvite. Alt dette viser omfanget av kirkens engasjement i skolene og dermed dens sterke innflytelse på landets religiøse, kulturelle, sosiale og politiske utvikling. Svært få forstår at det moderne Rhodesia/Zimbabwe er ganske enkelt utenkelig uten den innsats som kirken har gjort på dette område.

Kirke og fordeling av jorden.

Det vanskeligste politiske spørsmål var fordelingen av landet mellom sorte og hvite. Da landet ble okkupert, ble det skikk at en europeisk farm i Mashonaland skulle være 3.000 acres og i Matabeleland 6.000 acres. (1 acre — 40,47 ar. 3.000 acres = 12.140 ar = 1.214 hectar.) Dette er jo enorme områder. Det er samtidig klart at skulle europeerne slå seg ned i landet, måtte de ha jord. Men det er også klart at folketomt var landet ikke. Så etterhvert som europeerne flyttet inn, måtte afrikanerne enten flytte ut eller bli leilendinger på sin egen jord. Selv om befolkningen var liten i forhold til landets størrelse, kunne en slik revolusjon ikke skape annet enn enorme vanskeligheter og problemer for den afrikanske befolkningen.

Det ble nedsatt flere kommisjoner som skulle utrede dette. Den første kom i 1894 og gjaldt bare Matabeleland. Den ble uten betydning. Den neste ble satt ned i 1914 og gjaldt hele landet. Nå fryktet både misjonærer og mange av Kompaniets funksjonærer for at hvis intet ble gjort, ville de hvite ta all jorden og afrikanerne bli jordløse. Kommisjonen i 1914 gikk grundig til verks. Det fremgår klart av dokumentene at hensikten var ikke bare å avgrense reservatene, men også å sørge for at de hvite fikk så meget og så godt land som mulig. Dette er forstemmende lesning, selv om det må sies at mange stammer hadde tidlig slått seg ned, ikke der hvor jorden var best, men der den var lettest å bearbeide. Misjonærene diskuterte rapporten inngående og var flengende i sin kritikk. Særlig skarpe var John White, de britiske metodisters leder, og Arthur S. Cripps, anglikanernes mest uforsonlige regjeringkritiker. Men forslaget gikk igjennom i parlamentet, dog ble den passus stående som gav alle, sorte eller hvite, rett til å kjøpe land hvor som helst i landet. Etter at landet fikk selvstyre, ble det nedsatt en kommisjon som rapporterte i 1932. Mange av misjonærene var igjen flengende i sin kritikk. Dette skaffet mange misjonærer uvenner blant den hvite befolkningen, som følte seg misforstått og mistenkeliggjort. Men nå ble landet delt opp «for alltid» i sorte og hvite områder. Resultatet

var at de hvite fikk sirka 52.000.000 acres og de sorte sirka 42.000.000 acres. Med den store økningen i den sorte befolkningen ble misforholdet etterhvert ennu større. Dette har vært en av kildene til mer eller mindre permanent afrikansk misnøye.

Kirke og rase.

Forholdet mellom hvit og sort var for kirken et meget vanskelig spørsmål. Til å begynne med skilte de to gruppene seg ved forskjellig språk, skikker og religion. De hvite hadde en kristen bakgrunn, bortsett fra noen få jøder, mens de sorte hadde sin religiøse bakgrunn i den herskende afrikanske religion. Ingen av gruppene hadde trang eller behov for å holde gudstjeneste sammen. Misjonærene var mellemmenn, var snart hos den ene gruppen, snart hos den andre. Gudstjenester for de hvite ble holdt mer eller mindre som disse hadde vært vant til i sine hjemland. Arbeidet blant afrikanerne var direkte misjonsarbeide på afrikansk språk. Det som først var skikk og bruk, ble siden lov, at hver gruppe skulle bo for seg. Dette førte til at tilstandene fra den første tid ble låst fast i et mønster. Kirken ble delt i «hvite» og «sorte» menigheter. Katolikkene, anglikanerne, metodistene og sørafrikanske reformerte arbeidet både blant hvite og sorte, men lutheranere og amerikanske kongregasjonalister arbeidet bare blant afrikanerne. Etter hvert forandret forholdene seg noe, og mange afrikanere begynte å gå på engelske gudstjenester i de mest kjente kirkene i byene. Men ikke alle kirker var like gjestfrie i så måte. Kirkene som arbeidet i begge grupper hadde felles organer for sorte og hvite på distrikts- og landsbasis, men sjelden på det lokale plan.

Dette er forhold som for mange både sorte og hvite føltes sårt og vanskelig. Hvor vanskelig det kunne være vet bare den som har levd i en slik situasjon. Kirken var en del av et segregert samfunn og som den bare delvis var i stand til å bygge bro over. Av den grunn kom hvite misjonærer i en utsatt stilling, iblant misforstått både av sorte og hvite. De led den skjebne som brobyggere ofte lider.

Kirke og politikk.

Kirke og samfunn er knyttet sammen og påvirker hverandre gjensidig. De første misjonærers liv og virke gjorde sitt til at ndebelefolket fikk respekt for England. I så måte banet de vei for det britiske styre. Men Lobengulas negative holdning til misjonens budskap hin-

dret enhver fremgang for misjonærenes budskap. Da C.D.Rudd fikk sin konsesjon av Lobengula var C.D. Helm, senior i misjonærstaben, tolk. Helms rolle er blitt meget kritisert, men oftest på sviktende grunnlag. At konsesjonene ble tolket på en måte som teksten ikke gav grunn til, kan ikke Helm klandres for.

I krigen mot Lobengula i 1893 stod misjonærene delt. Den anglikanske biskopen G.W.H. Knight-Bruce ville ikke gi sitt samtykke, mens jesuitene Hartmann og Prestage, anglikaneren Sylvester og metodisten Shimmin støttet Kompaniets krig mot ndebelehevdningen. Det blir svært problematisk når kirken støtter bruk av makt for å oppnå sine mål. Men disse misjonærene fra forrige århundre var hverken de første eller de siste til å gjøre det.

Under opprørene i 1896–97 tok misjonærene en meget kritisk holdning til Kompaniet. De søkte å hjelpe krigens ofre og å megle mellom de stridende parter. For dette ble de ofte mistenkeliggjort av en del hvite. Men misjonærenes innstilling til selve den britiske okkupasjonen var positiv. Valget for dem var ikke om afrikanerne skulle få fortsette å leve som de hadde gjort i århundreder, men hvilken kolonimakt som skulle ta over. Valget stod mellom portugisere, sørafrikanske boere, tyskere eller britene. Misjonærene valgte England som den beste både for afrikanerne og for misjonen. De så ganske riktig at på den tiden var imperialismen i Afrika uimotståelig.

I og med maktskiftet ble kirkens stilling en annen. Den fikk ikke bare frihet, men også støtte til sitt arbeide. Men Kompaniet ble nødt til å høre og ta hensyn til kirkens kritikk og krav. Om misjonærene hadde akseptert maktovertagelsen så var de også de nye makthaveres skarpeste kritikere. Forholdet mellom kirke og stat kan karakteriseres ved titelen på en av Max Warrens bøker *Caesar, the Beloved Enemy*. Dette forhold mellom kritikk og respekt mellom stat og kirke varte i grunnen frem til 1960. Dog måtte mange kirke-menn tåle meget for sin overbevisning.

På det tidligste stadium var nasjonalistene seg sterkt bevisst sin stilling til kirken, men distanserte seg siden fra den. Noen inntok en sterkt kritisk holdning. Men siden forstod de at folket var sterkt knyttet til evangeliet og til kirken, og at egentlig var kirken den eneste institusjon blant afrikanerne som var nasjonal i den mening at den dekket hele landet. Siden ble det kirkens skoler som etterhvert ble rekrutteringsmarken for geriljaen. Så nasjonalistledernes stilling var skiftende. Mens noen misjonærer så på geriljaen som terro-

riste, ble andre misjonærer utvist av regjeringen Smith. Det var mange av dem fra forskjellige kirker og land. Mest kjent er vel biskop i Metodistkirken Ralph E. Dodge og biskop i den Katolske kirke Donald Lamont. Det må heller ikke glemmes at praktisk talt alle geriljalederne var tidligere lærere og studenter ved kirkens skoler. Nkomo var legpredikant i Metodistkirken, Mugabe var praktiserende katolikk, Sithole var ordinert i den Kongregasjonalistiske Kirken, og Muzorewa var biskop i Metodistkirken. Kenan Banana, Zimbabwes første president, er prest i den engelske Metodistkirke og har studert ved Wesley Theological Seminary i Washington, D.C. Slik kunne man fortsette med lange lister av navn på politikere av mange avskygninger som har sine sterke røtter i kirkens liv. Ofte blir dette i Vesten sett på som rene tilfeldigheten, mens det i virkeligheten er et uttrykk for kirkens enestående stilling i Rhodesia/Zimbabwe.

På den annen side ble omkring 30 misjonærer myrdet under borgerkrigen uten at man er sikker på hvem som står bak. Flere prester og ledende legmenn ble myrdet, i allfall fire fra Metodistkirken. Det er intet tall på hvor mange afrikanske kristne ble myrdet av en eller annen av de stridende gruppene. Misjonsstasjoner ble ødelagt, skoler og kirker sprengt i luften. Hvorfor det ble gjort er ennå noe uvisst, og det sies at noen nå angrer det de gjorde. Men *Christian Council* på initiativ av G.C. Grant organiserte *Christian Care* som satte igang en storstilt hjelp til de internerte nasjonalister og deres familier.

Avsluttende bemerkninger.

Gjenoppbyggingen etter krigstidens ødeleggelser kommer til å koste kirken enorme summer. Byggende arbeide er lett å ødelegge, lett å kritisere for dets ufullkommenhet, men ikke lett å sette igang og fullføre. Menighetene på landet er disorganisert, eller ganske enkelt forsvunnet fordi folket er flyttet eller jaget. I byene derimot var det stor kirkelig aktivitet, og det er mulig at denne livskraft nå kan komme laddistriktene til gode.

Men menighetene står også splittet på grunn av den politiske striden som pågikk. Det er splid mellom dem hvis familier ble myrdet, og dem som myrdet, mellom dem som flyktet inn til byene og dem som ble igjen på bygdene. Gjensidig anklager om svik og forrederi blir sikkert hørt både i hjem og kirke.

Hva regjeringens politikk vil bli, er det uvisshet om. Vil den gi kirkene frihet til å arbeide som før, eller vil den begrense friheten? Vil den la kirkene bygge opp skoler og sykehus for å beslaglegge dem når regningen er betalt? Vil den fortsette det samarbeide mellom stat og kirke som var blitt tradisjon i landet. Man må bare stille seg avventende.

Landet har idag cirka 7 millioner sorte og cirka 200.000 hvite. Begge tall er usikre. I 1972 da borgerkrigen begynte regnet man med at det var cirka 1,2 millioner afrikanere i skolene. Men det tallet er nå drastisk redusert. Det er gode grunner til å anta at 30 til 35% av befolkningen er aktive kristne, og at 50 til 60% vil si at de er kristne om de blir spurt. Muligens er tallet ennu større.

Det var å ønske at kirken fikk beholde sin frihet, at den vil være istand til å bruke sin frihet i forsoningens tjeneste, at den vil hjelpe folket til å finne frem til en lojalitet som er større enn familie, stamme og parti, og at den i troskap mot evangeliet vil være istand til å være den nye stats våkne samvittighet.

Litteraturhenvisninger.

- Andrews, C.F. *John White of Mashonaland*. New York: Harper Brothers, Publishers, 1935.
- Evans, H. St. John T. *The Church in Southern Rhodesia*. London: Society for Promoting Christian Knowledge, 1945.
- Hallström, Carl Axel. *Axel Liljestrand. Rhodesiamissionens grundläggare*. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag, 1938.
- Hassing, Per. *The Christian Missions and British Expansion in Southern Rhodesia, 1888—1923*. Unpublished Ph.D. dissertation. The American University, Washington, D.C. 1960. Kan fåes fra University Microfilms, Inc., Ann Arbor, Michigan.
- Hassing, Per. Lobengula. Norman R. Bennett, *Leadership in Eastern Africa*. Boston, Massachusetts: Boston University Press, 1968.
- James, H.I. *Missions in Rhodesia under the Methodist Episcopal Church, 1898—1934*. Old Umtali: The Rhodesia Mission Press, 1935.
- Linden, Ian. *Church and State in Rhodesia, 1959—1979*. Munich: Kaiser/Grünwald Verlag, 1979.
- Mason, Philip. *The Birth of a Dilemma*. London: Oxford University Press, 1958.
- Merwe, W.J. van der. *The Day Star Arises in Mashonaland*. Lovedale, Cape Province. The Lovedale Press, 1953.
- Sithole, Ndabaningi. *African Nationalism*. London: Oxford University Press, 1959.
- Smiley, Xan. Zimbabwe, Southern Africa and the Rise of Robert Mugabe. *Foreign Affairs*. Summer 1980, Vol.58, No.5, 1980. P.1060—1083.

Soames, Lord. From Rhodesia to Zimbabwe. *International Affairs*. Summer 1980. Vol.56, No.3, 1980. p.405—419.

Thorpe, Clarence. *Limpopo to Zambesi. Sixty Years of Methodism in Southern Rhodesia*. London: The Cargate Press, 1951.

Williams, Basil. *Cecil Rhodes*. London: Constable & Co., Ltd., 1921.